

 Prošlost

**Edin Šaković i Rusmir Djedović:
Mahala Čiriš - razvoj i prošlost
(historijska, geografska i etnografska
istraživanja)**

**Mina Kujović:
Pregled nositelja vlasti, uprave i
prosvjete u Gračanici u periodu od
1886. do 1918. godine**

**Osman Puškar:
109. brigada Doboj - Istok**

**Edin ŠAKOVIĆ, Rusmir
DJEDOVIĆ**

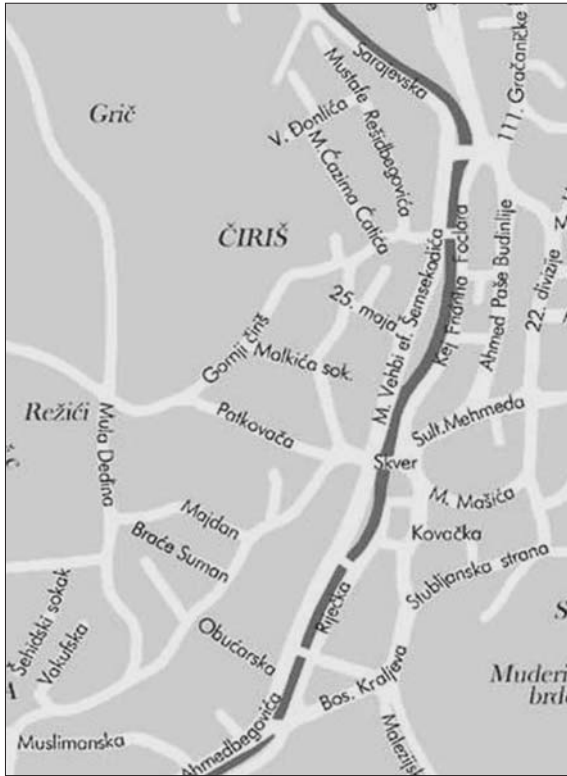
Mahala Čiriš – razvoj i prošlost

**HISTORIJSKA,
GEOGRAFSKA I
ETNOGRAFSKA
ISTRAŽIVANJA**

**ČIRIŠ QURTER -
DEVELOPMENT AND PAST
(HISTORICAL,
GEOGRAPHICAL AND
ETHNOGRAPHIC
RESEARCH)**

1. Položaj mahale

Mahala Čiriš smještena je na prisojnim stranama brda Grič, s desne strane rijeke Sokoluše, paralelno sa gračaničkom čaršijom. Radi se o blagim padinama, sa toplim i osunčanim jugoistočnim i južnim ekspozicijama. Mahala zauzima jedan od najpovoljnijih geografskih položaja za razvoj naselja na široj teritoriji Gračanice, a proteže se od 187 do 220 m nadmorske visine. Na padinama Griča su pronađeni mnogobrojni ulomci keramike sive i crne boje iz ranog srednjeg vijeka, što svjedoči da se tu prije nekih 10-12 stoljeća nalazilo naselje. Prikupljeni ulomci keramike pregledani su od stručnih osoba, te je ustanovljeno o kojem se periodu radi. Sredinom 80-tih godina na istraživanju ovog lokaliteta trebala je da bude angažirana dr. Irma Čremošnik, poznati arheolog i stručnjak za ranoslavenske kulture. No, to nije realizirano zbog nedostatka financijskih sredstava. Takođe, i u samoj mahali je bilo dosta nalaza keramike prilikom

Mahala Čiriš danas

gradnje kuća. Sve to govori o povoljnom položaju na kome se nalazi ova mahala, pa je sasvim sigurno da je ona postojala još u XVI stoljeću, odnosno da je istovjetna sa jednom od osam mahala iz tog perioda koje su ulazile u okviru kasabe (dio naselja čiji su stanovnici uživali privilegije u pogledu poreskih izdataka), a nosile su službena imena prema svojim osnivačima ili bogomoljama u njima. To su bile sljedeće mahale: mahala Časne džamije, mahala Isa-eminovog mesdžida, mahala Hadži Osmanovog mesdžida, mahala Alijinog mesdžida, mahala Turhana sarača, mahala Osmana tašdžije, mahala Behrama ćurčije i

mahala Jahije pisara (Adem HANDŽIĆ, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975., str.158.); pojedine mahale označavane su kao dijelovi nekih drugih mahala, što upućuje na povećavanje broja stanovnika, širenje starih mahala te podizanje novih kulturnih ustanova koje bi postajale središta novoformiranih mahala (up. Jusuf MULIĆ, *O razvoju gradskog naselja Gračanica u XV i XVI vijeku*, Gračanički glasnik, 12. novembar 2001., str. 26.).

Mahala se sastoji od kuća koje su izgrađene duž dviju ulica, u narodu zvanih Gornji i Donji Čiriš. Te dvije ulice, koje se sastaju u središtu mahale, kod Čiriške džamije, veže jedan sokak, u narodu ranije poznat kao Malkija sokak, a ulica koja iz Donjeg Čiriša silazi do današnje autobuske stanice (odnosno ranije željezničke), narod je nazivao Zukijevića sokak (danas Ulica 25. maja). Još jedan manji kaldrimisani sokak silazio je do vodenice Kapetanuške. Uz ove ulice bile su podignute kuće i gospodarski objekti, odvojeni baščama i voćnjacima. Na prostoru današnje autobuske stanice, na aluvijalnoj ravni, prije reguliranja i izgradnje željeznice (1898.) bila je pijaca, dok je nizvodno, na drugoj obali bio sajam (stočna pijaca).¹ U blizini pijace bila je kafana Alage Širbegovića, dok se vodenica Kapetanuške, vlasništvo vakufa Osman-kapetana Gradaševića, nalazila sjeverno od nje. Nizvodno od Kapetanuške nalazila se još jedna vodenica, u blizini današnje autobuske stanice,

¹ Prema kazivanju Muhameda Moralića (rod. 1884.)

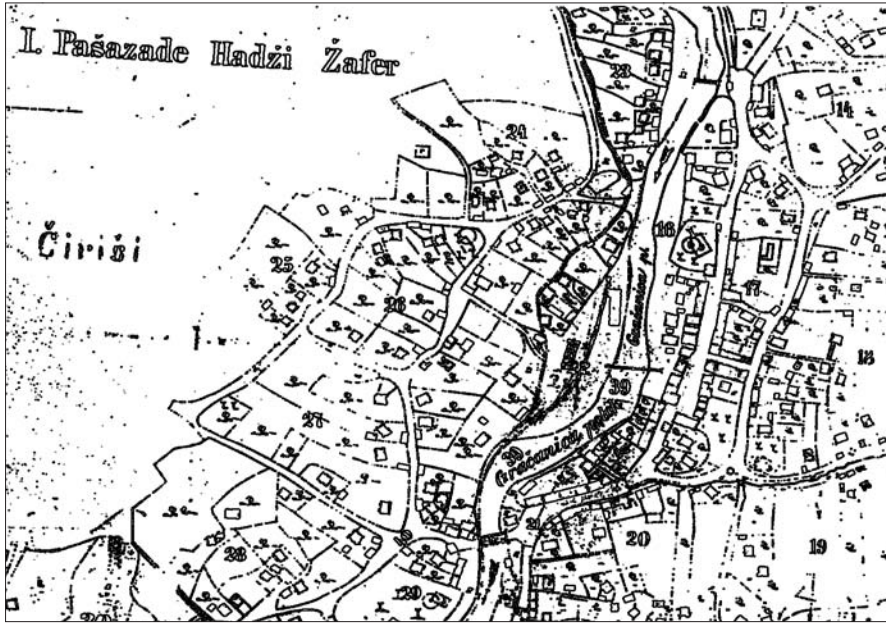
a nazivala se Koka. Voda za ove mlinove je dovedena jazom sa Sokoluše. Pojas kuća uz rijeku Sokolušu, odnosno današnju ulicu Mehmeda V. Šemsekadića, danas se ne smatra dijelom Čiriša, no prije stotinjak godina i taj je prostor pripadao ovoj mahali. U središtu mahale, oko raskrižja ulica Gornji i Donji Čiriš, te jednog sokaka na kojeg se nadovezivala staza preko Griča za Bulakov sokak,¹ razvili su se osnovni sadržaji karakteristični za sve mahale u bosanskim gradovima. To su džamija sa haremom, mekteb i česma.

Mahala Čiriš se dodirivala sa drugim mikroregionima, kao što su Podjaz na sjeveru, Mejdan na jugu, te Patkovača i Lipa na zapadu. Podjazom se nazivao naseljeni prostor ispod jaza (danas Sarajevska ulica), od vodeniце Oskopac do Kapetanuše, a u narodu se uglavnom i ne smatra posebnom mahalom, već sjevernim dijelom Čiriša. Često se za ovaj prostor (posebno u novije vrijeme) čuje i naziv Zabrijeg (Iza Brijega). Krajem osmanske vlasti tu je bilo oko 20 kuća.² Rijekom Sokolušom (ili Gračanicom, kako se prije stotinjak godina nazivala) Čiriš je bio odvojen od čaršije, no vezao se sa mahalom Mejdan, u kojoj se nalazila Šarena džamija, u kojoj je bilo oko 25 kuća.

2. Toponomastika

U pristupačnim historijskim izvorima, ime Čiriš kao naziv mahale i džamije u njoj javlja se u drugoj polovici XVIII stoljeća, ali je ono, bez sumnje, daleko starije. Sama riječ “*čiriš*” (turski *çiriş*) označava jednu vrstu obučarskog ljepila koje se u ono doba koristilo. Nije poznato zašto mahala nosi ovakav naziv i to se u ovom trenutku može samo nagađati. Moguće je da se nekada u ovoj mahali spravljaao čiriš, ili su se tu nalazile radionice hafafa (obučara) kojih je, inače, u Gračanici bilo mnogo već polovinom XVI stoljeća. U tom slučaju, mahala je u narodu mogla biti prozvana Čiriškom mahalom ili Čiriš mahalom. Čiriška džamija je vjerovatno dobila ime po mahali (kao što je to slučaj sa Potočkom, Drafničkom i drugim džamijama), dok su neke gračaničke mahale dobile ime po džamijama sagrađenim u njima (Hadži Džafer mahala i Olovija). Međutim, ti su nazivi bili službeni i uglavnom nisu zaživljavali u narodu.³ Zanimljivo je spomenuti da se kod starijih osoba ponekad ime mahale čulo u množini, “Čiriše” ili “Čiriši” (za nekog bi se reklo da živi u “Čirišima”). I u gruntovnim knjigama s kraja XIX stoljeća veći kompleks zemljišta između Vina, Šabuše i Patkovače (gdje su danas kuće Bečakčića) nazivao se “u Čirišama”. Od toponima Čiriš izvedeni su nazivi Gornji i Donji Čiriš, kako se nazivaju

-
- 1 Tim putem su, prema sjećanju rahmetli Aiše Šabić r. Tihčić (rođ. 1904.), stanovnici Lendića konjima donosili toware žita u vodenicu Kapetanušu.
 - 2 Tada su tu živjeli Beganovići, Bičakčići, Džinići, Jahići, Like (čiji je predak sa gradačackog područja došao na službu imama Bijele džamije), itd.
 - 3 Naprimjer, niko od starijih ljudi u mahali Lipa, koja se u dokumentima spominje pod imenom Hadži Džafer mahala, ne zna za taj naziv; oni su svoju mahalau oduvijek nazivali Lipom.

Plan mahale Čiriš krajem 19. stoljeća

ulice u ovoj mahali. Nazivi dvaju spomenutih sokaka u Čirišu su relativno novijeg porijekla, Malkija sokak je dobio naziv po Malkijama, što je nadimak za porodicu Junuzović koja tu živi, dok je naziv za drugi sokak, Zukijevića sokak, danas zaboravljen, a nastao je po porodici Zukijević, čija se kuća nalazila u toj ulici.

Brdo Grič, odnosno njegov zaravnjeni vrh (vlasništvo Kakeša), sve do prije nekih stotina godina zvao *Igriste*, što je interesantan toponim sa mogućim kulturnim sadržajem. Za taj lokalitet vezala su se neka predanja. *Grič* znači kamenjar, i tako se prvobitno svakako zvao onaj krševiti dio brda u kome je kasnije otvoren majdan (kamenolom). Svaka veća zemljišna parcela uglavnom je dobila ime po svojim vlasnicima. Šabuša je ime dobila po Šabićima, Dizdaruša po Dizdarevićima, Tabakove bašče po porodici Tabak (danas izumrloj).

Posebno su interesantni toponimi koji upućuju na nestale i zaboravljene rodove ili ličnosti (Režići, Badžuša, Bulakov sokak), ali i nekadašnje poljoprivredne kulture, posebno na izumrlu tradiciju vinogradarstva (Vina). Nije moguće utvrditi porijeklo toponima *Gloga*, kako se naziva prostor između Donjeg i Gornjeg Čiriša, kao ni toponima Cica, kako se nazivaju sjeverne padine Griča, prema Javoru. Vremenom je dolazilo do promjene pojedinih toponima u narodu i nastanka novih (npr. lokalitet Mikailov kamen – ime dobio po vlasniku tog dijela zemljišta Mikailu Mili-

savljeviću). Može se reći da taj proces nije završen.¹

3. Vodosnabdijevanje

Čirišani su se prije izgradnje gradskog vodovoda pitkom vodom snabdijevali sa izvora zvanog Mahala. Taj je izvor važio za dobru vodu, koja se nikada nije zamućivala, a prilikom prokapanja i postavljanja cijevi voda je uzeta izravno ispod jedne stijene. Na tom izvoru se i danas nalazi staro monolitno kameno korito.² Tu je također napajana i stoka, a kako se izvor nalazi u neposrednoj blizini džamije, na njemu su i vjernici uzimali abdest. Kasnije je na izvoru izgrađen manji kaptažni bazen, u kojem se voda trebala sakupljati i čime bi se obezbijedila veća količina, ali je zbog toga opao njen kvalitet. Danas se, inače, širi lokalitet oko izvora također naziva Mahala. Mnoga domaćinstva su imala svoje privatne bunarove, a jedan dosta dubok bunar se nalazio i na lokalitetu Vina. Pored Mahale, pojedina domaćinstva su ranije vodu donosila sa izvora Javor. Voda sa ovog izvora smatrana je naročito dobrom, a sam izvor je bio, može se reći, neka vrsta kulturnog mjesta. Tu su se redovno pravili teferiči ujutro na Jurjevo (6. maja), kako na meraji oko izvora, tako i na susjednoj njivi Hrustovači.

4. Kuće i porodice

Mahala Čiriš je krajem osmanske vlasti brojala oko 40 kuća, koje su se nalazile duž mahalskih cesta i sokaka, a bile su odvojene baščama i voćnjacima. Ovdje ćemo prikazati teritorijalni izgled, broj kuća i stanje vlasništva nad njima krajem XIX i početkom XX stoljeća.³ S tim u vezi ćemo se osvrnuti i na porijeklo pojedinih čiriških rodova. Radi lakšeg prikazivanja prostor mahal Čiriš podijeljen je na Gornji, Srednji i Donji Čiriš; Srednjim Čirišom nazivamo današnju ulicu Donji Čiriš, a Donjim pojas kuća u blizini Sokoluše.

U *Gornjem Čirišu* je bilo 9 kuća:

- Kuća Huseina Husića, sina umrlog Huseina;
- Kuća umrlog Mustafe Šabića, u posjedu njegovih nasljednika (hudovice Hane rođ. Bičakčić i maloljetnih kćeri Bisere i Zlate);
- Kuća Ibrahima (sina Osmanova) Fazlića, koji je doselio iz sela Seone. Godine 1899. nasljeđuje ga supruga Šaha, rođena Čehajić, zatim još živa hudovica njegovog oca Osmana (Hava rođ. Bekrić) i

-
- 1 Nekadašnji lokalitet Igriste više ni starije osobe u mahali tako ne nazivaju, to se mjesto po vlasnicima naziva Kakešovo, vrh Griča na kome je izgrađen repetitor i naziva se Repetitorom, a interesantno je spomenuti da mlađe generacije Čirišana ulicu Malkija sokak sada nazivaju "Džidžino", po Nihadu Kantardžiću Džidži, relativno mlađem čovjeku. Naziv Malkija sokak među njima je potpuno nepoznat.
 - 2 Korito je monolitno, duljine oko 2 metra, a širine nekih pola metra. U osnovici je trapez, a ne pravokutnik. Njegov oblik i dimenzije ukazuju na to da je to nekada bio stećak, a stećci takvog oblika dosta su česti na području sjeveroistočne Bosne. To je korito volovima dovučeno sa Drafnića, s Kamenite vode – pričalo se da su ga Čirišani "ukrali" Drafničanima.
 - 3 Korišćeni su podaci iz austro-ugarskih gruntovnih knjiga iz 1891. godine (kada je i osnovana Gruntovnica u Gračanici).

maloljetni sinovi Osman, Ćamil i Hussein;

- Kuća Emina (um. Mustafe) Ramaša, koji živi sa majkom Hanifom, rođ. Husikić. Majku 1904. godine nasljeđuju i kćerke Delva i Umihana, udate Halilović, odnosno Čehajić, koje su se odselile u Ankaru;
- Kuća Mehmeda (um. Ibrahima) Saračevića, kojeg 1897. godine nasljeđuje sin Adem Saračević;
- Kuća Hanke, rođ. Brkić, udate za Mehmeda Kakeša;
- Kuća Adema Šabića, sina hadži Ibrahima Šabića (koji je u ovo vrijeme još uvijek živ), kasnije ga nasljeđuje (vjerovatno njegova kćerka) Zineta Šabić, udata za Adema Šabovića;
- Kuća Fazle (um. Mehmeda) Šabića, koji živi sa majkom Zlatom, rođenom Ramaš. Fazlo je, inače, imao sina Mehmeda, koji je odselio u Banja Luku, te kćer Zlatu (rođ. 1910.), koja se kasnije udala za gore spomenutog Adema Šabovića.¹
- Kuća Huseina (um. Osmana) Šabića.

Na prostoru koji smo označili kao *Srednji Čiriš* postojale su 22 kuće:

- Kuća Ibrahima Tufekčića umrlog Mehmeda, koga 1898. godine nasljeđuju žene Zlata, rođ. Zarić i Zlatka rođ.

Kakeš, kao i maloljetni sin Emin i kćerka Đulsuma;

- Kuća Sadika Žilića, u posjedu njegovih nasljednika, koji žive u Gradačcu (njegova hudoica Nura, rođ. Huseinbegović, maloljetna djeca Almaza, Devleta i Salih, te kćerka Hašija, udata za Salkana Karamujića iz Gradačca);
- Kuća nasljednika umrlih Mustafe i Rešida Šabića, tj. Ibrahima Šabića sina Mustafinog, te hudoica Rešida, Umihane rođ. Škrebo i Hane rođ. Islamović, sa kojima je i Rešidova maloljetna kći Šazba (1895. godine udata Škiljić);
- Kuća Adema (um. Mustafe) Osmanbegovića, njega 1907. godine nasljeđuju hudoica Nura, rođ. Dizdarević, sin Mustafa i još dvojica maloljetnih sinova, Hasib i Hazim;
- Kuća Saliha (um. Mula Mustafe) Šabića, koji nema djece, pa kuća 1910. godine pripada njegovom bratiću hafizu Mustafi Šabiću, sinu hadži Ibrahima;
- Kuća hadži Ibrahima (um. Mula Mustafe) Šabića, kojeg 1901. godine nasljeđuju udova Fatima, rođ. Jusufović (zvana Zlatka), te sinovi Adem, Salih, Mustafa, Abdulah i kći Hasiba;
- Kuća Hanife Ramaš, udate za Mustafu Nalića;

¹ Kasnije, nakon smrti Ademove prve žene Zinete Šabić, on je ostao sam sa djecom, pa je na prijedlog hafiza Muhameda Šabića oženio Fazlinu kćer Zlatu, rođaku njegove umrle supruge. Fazlo je, prema kazivanju rahm. Aiše Šabić (rođ. Tihić), bio u sukobu sa većinom drugih Šabića, jer su ga ovi materijalno oštetili i prevarili za nekakvu zemlju.

- Kuća Mustafe (um. Mehmeda) Huskanić i sestre mu Fatime, udate za Hifzu Morankića u selu Moranjci. Mustafu 1892. godine nasljeđuje maloljetni sin Mustafa;
 - Kuća Džehve Tabak, rođ. Korić, koja se potom udaje za Ibrahima Šušića. Kasnije se spominju sinovi Ibrahima pod prezimenom Šušića;
 - Kuća Abdulaha (um. hadži Omera) Nalića, kojeg 1904. godine nasljeđuje sin Mustafa, a njega 1907. godine sinovi mu Omer i maloljetni Adem;
 - Kuća Omera (um. Osmana) Sakalaša. Nasljeđuju ga 1909. godine hudovica Hata, rođ. Habibović, i sinovi Osman, Ibrahim i Sejdo;
 - Kuća Bećirage (um. Hasana) Tihića, doseljenika iz Užica;
 - Kuća nasljednika umrlog Ibrahima Karasofte (Karasoftića), također doseljenika iz Užica (hudovica Ruće, rođ. Harčin, i maloljetnog sina Osmana, koji prije 1900. godine kao mlad umire, a nasljeđuju ga majka, žena Sajma, rođ. Halilbegović, i maloljetna djeca Sulejman i Rajfa);
 - Kuća Saliha Šabića, sina hadži Ibrahima;
 - Kuća Ibrahima (um. Mustafe) Sakalaša, sa kojim živi i majka Hana, rođ. Kakeš;
 - Kuća Hanife, rođ. Adžemović, udate za Mustafu Beganovića, a kuću 1900. godine nasljeđuju sin Avdo te tri kćeri: Hanifa, udata Sakalaš, Umka, udata Hafizkadić i neudata Šećera;
 - Kuća Sadika i Muharema Dizdarevića, sinova umrlog Saliha, porijeklom iz Užica. Kuća im se nalazila neposredno ispod vode Mahala;
 - Kuća Ibrahima i Osmana Čehajića, sinova umrlog Ibrahima;
 - Kuća Huseina Šehića (um. Saliha), koji živi sa majkom Alemom, rođ. Habibović;
 - Kuća Ibrahima Šehića (um. Ibrahima), koga 1907. godine nasljeđuju maloljetna kći Čamila i Hanifa, ud. Ramić, iz Mitrovice na Kosovu;
 - Kuća umrlog Hasana Škrebe, u posjedu nasljednika: maloljetne djece Ibrahima, Hanife i Zilke, kao i Hanife rođ. Mehinović (u prvom braku udate za Nurina Salihefendića);
 - Kuća Omera Dizdarevića (um. Saliha), porijeklom iz Užica.
- U Donjem Čirišu, odnosno u blizini pijače, na kojoj će 1901. biti izgrađena željeznička stanica ("štacija"), bilo je 10 kuća:
- Dvije kuće Širbega Širbegovića (um. Mustafe), koje kasnije nasljeđuju sinovi Ahmetaga, Rašid, Murat i Hakija;
 - Dvije kuće Alage Širbegovića (um. Mustafe). Jednu kuću 1905. godine kupuje Arif-ef. Mehinagić, šerijetski sudac, a drugu 1906. godine nasljeđuju brojni nasljednici: hudovica Šefika, rođ. Agić, koja se preudala za nekog Agića iz Smoluće, Alagina maloljetna kći Hanka, potom Paša, rođ. Škiljić, izgleda hudovica Mehage Širbegovića, kao i njihova maloljetna djeca Mehmed, Edhem, Zulejka, Atifa, Ešrefa i Aiša. Nasljednici su također i Alagina braća, spomenuti Širbeg i umobolni Đulaga;

- Kuća hadži Huseina Malagića (um. Mehmeda), trgovca i doseljenika iz Užica. Iza 1905. godine nasljeđuju ga supruga Bedrija, rođena Mahmutspahić, i kćerke Fatima i Džemila.
- Kuća Ganibega Muftića (um. Mujage), kojeg 1907. godine nasljeđuju Bedrija, rođ. Mahmutspahić, sinovi Osmanbeg i Ibrahimbeg, kao i dvije kćerke Azemina, udata za Mujagu Kučukalića (sina Aliage iz Brčkog) i Atifa, udata Širbegović;
- Kuća Salihage Karasoftića (um. Huseina), doseljenika iz Užica, kojeg 1893. godine nasljeđuju supruga Džemila, rođ. Malagić, Fatima Karasoftić, udata za Saliha Prohića i Salih Karasoftić, maloljetni sin umrlog Mustafe Karasoftića;
- Kuća Mehage Širbegovića, umrlog Mustafe. Vlasnik te kuće 1899. godine postaje banka, a 1906. godine dvojica njenih službenika;
- Kuća umrlog Mustafe Mehinovića, u posjedu nasljednika (sinova Mustafe i maloljetnog Ibrahima te maloljetne kćerke Hasije);
- Kuća Adema Mehinovića (um. Mustafe).¹

Prezentirani podaci o broju kuća u mahali Čiriš i njihovom rasporedu unutar mahale, zatim pojedinačno imenovanje svake kuće, porodice i roda, te kretanje nekih parametara stanovništva krajem XIX i početkom XX stoljeća daju mogućnost detaljnijeg sagleda-

vanja razvoja i strukture jedne tipične gračaničke mahale. To se prije svega odnosi na analizu i otkrivanje nekih urbano-geografskih, demografskih i socijalno-geografskih procesa. Tako se jasno mogu uočiti neki procesi koji su u to vrijeme sigurno bili karakteristični i za ostale mahale u Gračanici, pa i drugim bosanskim gradovima. Navodimo neke od njih:

(1) Značajan broj kuća govori o dosta staroj mahali, a pojava da neki stariji rodovi imaju po više kuća, govori o značajnom učešću stareničkog stanovništva, tj. u mahali se neke familije već tada nalaze više generacija.

2) Najgušće je naseljen središnji dio mahale (22 kuće od 41 koliko ima čitava mahala), upravo pored glavnog raskršća, mahalske vode, džamije, mahalskog greblja i mekteba.

3) Značajne su i migracije stanovništva u razvoju mahale. Uočava se jaka struja doseljeničkog stanovništva iz Užica, koje se u mahalalu naselilo tokom XIX stoljeća (o samim doseljenim rodovima biće riječi nešto kasnije), a stalna je i doseljenička struja iz Hercegovine. Primjećuje se, međutim, dolaskom Austro-Ugarske i emigracija bošnjačkog muslimanskog stanovništva na još uvijek osmanski teritorij (Sandžak, Kosovo, Turska). Također vrijedi spomenuti doseljavanje novog stanovništva iz okolnih sela, a prisutno je i unutargradsko preseljavanje stanovnika iz drugih mahala ka Čirišu.

¹ Gruntovni ulošci za katastarsku općinu (k.o) Gračanica, Gruntovnica Općinskog suda u Gračanici.

4) Sve do kraja XIX stoljeća, donji dio mahale Čiriš je bio rijetko naseljen. Između Čiriša i čaršije (na drugoj strani Gračanica rijeke) bio je nizak i često plavljen teren, korišćen za razne javne potrebe. Na njemu su se održavali sajmovi, vašari, a tu su se nalazile i zanatske radionice koje prate takve sadržaje. Međutim, na samom kraju XIX stoljeća, uz izgradnju uskotračne pruge, dešavaju se krupne urbane promjene na tom prostoru. Desnom obalom rijeke, na povisokom nasipu, prolazi pruga i uz nju se gradi željeznička stanica 1898. godine. Stanica ima i druge sadržaje: magacin, manji park, tri kolosijeka za manevriranje, itd. Nešto kasnije se gradi i pješački željeznički most za nesmetano komuniciranje pješaka između mahale Čiriš i čaršije (most je prelazio sva tri kolosijeka i rijeku). Odmah nakon izgradnje stanice, razni privatni preduzimači u donjem dijelu Čiriša prave značajnije poslovno-stambene objekte – zgrada nekadašnjeg Rifataginog hotela, zgrada Zukijevića (danas porodična kuća Tinjića), tzv. Begova kuća (koja je bila u vlasništvu Čekića, danas u posjedu Sulje Spahića), zgrada Ignjaca Rozenšpica (danas u posjedu Čauševića). Iza Rifataginog hotela nekoliko objekata se koriste kao han (Jahića han). Ovim snažnijim urbanim razvojem stara mahala Čiriš u svom donjem dijelu srasta sa gračaničkom čaršijom, odnosno ova prelazi rijeku i počinje se širiti na račun Čiriša.

Kao što se gore vidi, u mahali Čiriš su krajem XIX stoljeća živjela ukupno 22 roda. Tada su najbrojniji bili Šabići (8 kuća), po-

tom Širbegovići (5 kuća), a zatim Dizdarevići, Karasoftići, Mehinovići, Ramaši, Sakalaši i Šehići (sa po 2 kuće), te ostali rodovi. Prema porodičnoj tradiciji, *Šabići* su porijeklom iz “Undurovine” (Mađarske), iako neki tvrde da su iz Turske.¹ Oni su se, zapravo, do kraja XIX stoljeća prezivali Šabo, kako se to vidi iz dokumenata tog vremena. No, već tada se javlja i oblik Šabić. Najstariji Šabić za koga se zna bio je Omer-efendija, koji se spominje u sidžilu gračaničkog kadije još krajem XVIII stoljeća. Ovaj je rod još u drugoj polovici XIX stoljeća bio brojan i razgranat. U defteru sarajevskih trgovaca Potogija (oko 1860.) spominju se Mehmed, Mula Mustafa, Salih i Rešid Šabić, kao gračanički trgovci sa kojima je ta porodica održavala poslovne veze.² Mula Mustafa Šabić je imao šestoricu sinova. Jedan od njih, hadži Omer, odselio se u Visoko, a njegovi potomci su nazvani Hadžiomerovićima. Ova visočka porodica se kasnije “rođala” sa Šabićima. Drugi njegov sin je hadži Ibrahim, od koga potječe najveći dio Šabića koji danas žive u Gračanici. On je imao četvoricu sinova, ranije već spomenutih, dok njegov brat Salihaga nije imao djece. Za Rešida i Mehmeda Šabića ne znamo u kojem su stepenu srodstva sa hadži Ibrahimom. Rešid, čini se, nije imao muških potomaka, dok je spomenuti Mehmed Šabić, koji je trgovao sa Potogijama, vjerovatno istovjetan sa ocem spomenitog Fazle (1891. već umrlim). Može se uočiti da se u ovome rodu iz generacije u generaciju ponavljaju imena Adem, Husein, Ibrahim, Mehmed, Mustafa, Omer, Osman i Salih, tako da i danas žive članovi ovog roda sa takvim imenima.

1 U dijelu literature tvrdi se da su se Šabići doselili iz Srbije u XIX stoljeću, što nema nikakvog osnova.

2 O. A. Sokolović, isto.

Ramaši su, prema nekim kazivanjima, možda i najstarija čiriška porodica. Nije sačuvana tradicija o njihovom porijeklu, a izgleda da su još u drugoj polovici XIX stoljeća bili prilično ugledni i imućni, ostalo je sjećanje da su zemljište Čifluk (sa sjeverozapadne strane Griča, prema Drijenči) Šabići kupili od Ramaša, dok u Donjoj Orahovici postoje njive Ramaševine, a u Sokolu Ramaševo groblje. Hafiz Ibrahim ef. Mehinagić pisao je svojevremeno o nekom kadiji Ramašu čije su vlasništvo te zemlje bile, vjerovatno se oslanjajući na narodnu tradiciju.¹ U defteru Potogija, među gračaničkim trgovcima spominje se i Mustafa Ramaš. Krajem XIX stoljeća, u ovoj mahali je postojala samo jedna kuća Ramaša (Emina, sina Mustafe), ali treba spomenuti predanje koje kaže da su prilikom austro-ugarske okupacije 1878. godine dvojica braće Ramaša izbjegli u Tursku, dok je jedan ostao (valjda spomenuti Emin). Iako su ranije bili imućniji, Ramaši su vremenom potpuno propali i osiromašili.

Pored Ramaša, starija čiriška porodica bili su danas izumrli *Sakalaši*, koji su živjeli na sjeveroistočnim padinama Griča (otprilike na mjestu današnje kuće Safeta Dedića), a taj lokalitet se kasnije i nazivao Sakalaševinom. *Nalići* su još jedna od starijih porodica u Čirišu koja je do danas izumrla, devedesetih godina XIX stoljeća postojale su također dvije kuće. Zemljište zvano Nalića milac (plac, parcela) nalazilo se krajem osmanske vlasti u posjedu hadži Fatime Sulejmanović, koja ga je sa još nekim nekretninama uvakufila. Ovi su Sulejmanovići, inače, živjeli u blizini današnje Šumske uprave, a treba ih razlikovati od Sulejmanića porijeklom iz Hercegovine (zvanih

i Šećićima). O porijeklu ostalih stareničkih čiriških porodica, *Husića*, *Huskanovića*, *Šebića*, *Škreba* i *Tufekčića* nije se očuvala tradicija. Škrebe, doduše, nalazimo i u Brijesnici, ali ne znamo jesu li u vezi sa nekadašnjom istoimenom čiriškom porodicom. U čiriške rodove mogu se ubrojati i *Kakeši*, prema nekim pričama također porijeklom iz Mađarske. Njih je, inače, bilo i u drugim gračaničkim mahalama (oko Šarene džamije, u Donjoj Mahali, itd.), dok su *Mehinovići*, svakako, od onih iz Potok-mahale.

U Donjem Čirišu su živjeli *Širbegovići*. Nije poznato odakle su porijeklom, ali se ovo prezime javlja još u osmanskom periodu i u nekim susjednim mjestima, Maglaju, Tešnju i Modriči, odnosno Tarevcima. Izgleda da su gračanički Širbegovići u nekoj vezi sa maglajskim (na to ukazuju neke indicije, kao Širbegov han u Boljaniću – između Gračanice i Maglaja, potom to što su maglajski Širbegovići posjedovali Ahmiće u Malešićima, itd.). Krajem osmanske vlasti spominje se nekoliko Širbegovića, koji su živjeli u mahali Mejdand (oko Šarene džamije). Međutim, još krajem XIX stoljeća postojao je jedan ogranak te porodice i u Čirišu, gdje su živjela četiri brata, sinovi Mustafe. Jedan od njih, Alaga, oko 1909. je bio i mutevelija nekoliko gračaničkih vakufa, između ostalih i vakufa Čiriške džamije, a držao je i jednu kafanu. U vlasništvu Širbegovića se nalazio skoro čitav prostor između vodenica Kapetanuške i Koke. Širbegovićima su prve komšije bili *Muftići*, ugledna begovska porodica, prema predanju porijeklom iz Ugarske. Muftića je bilo i u drugim mahalama, a posjedovali su imanja u Špionici (gdje su se kasnije odselili neki čla-

¹ Izvještaj Odbora Islamske vjerske zajednice Gračanica Starješinstvu Islamske vjerske zajednice Sarajevo, 57/67, od 25. 8. 1967., str. 3.

novi tog roda. Genealogiju ove porodice možemo pratiti od Mula Rešida (živio u prvoj polovici XIX stoljeća), za koga se zna da se školovao u medresi (što se vidi iz pridjevka *mula*). On je imao sinove Huseina, Mehagu, Osmana i Abdulaha, od kojih se nastavlja njihovo porodično stablo.

Nakon izbijanja tzv. Prvog srpskog ustanka (1804.), već otpočinju migracije bošnjačkog stanovništva sa prostora Smederevskog sandžaka u Bosnu, kada izvjestan broj bošnjačkih porodica u strahu od pobunjenika ostavlja svoje domove. Taj će se proces intenzivirati 1834., kada je donesena odluka o preseljenju muslimanskih porodica sa seoskog područja Smederevskog sandžaka na prostore sjeveroistočne Bosne. Moguće je da su se tada u Gračanicu doselili *Osmanbegovići*, čiji se čiriški ogranak nazivao *Mujančetovićima*, po Mustafi Osmanbegoviću, zvanom Mujanče. Prema sačuvanoj tradiciji, iz prekodrinskih krajeva je također i porodica *Junuzović*,¹ no njihovi se članovi kasnije doseljavaju u Čiriš, tek krajem XIX stoljeća. Godine 1898. Osman Junuzović, sin Smail-efendije, iz mahale Podastrana, kupio je kuću umrlog Huseina Šabića, sina Osmanovog, i tu se nastanio. Ove Junuzoviće su u Čirišu nazivali *Malkijama*, jer se Osmanova majka Fata prezivala Malkić.

Migracioni valovi prognanog bošnjačkog stanovništva iz Srbije konačno se završavaju 1862. godine, iseljenjem Užica i drugih gradskih mjesta. U Gračanicu se u tom zadnjem valu naseljava nekoliko užičkih rodova,² dok se u mahalu Čiriš nastanjuju *Malagići* i *Karasoftići*. Već spomenuti hadži Husein Malagić je 1862. godine, kako se to vidi iz popisa užičkih muhadžira nastanjenih u Gračanicu, imao 48 godina i živio je u istom domu sa 70-godišnjim ocem Mehmedom, zetom Salihom i zetovim sinom Mustafom. Krajem XIX stoljeća nalazimo dvije kuće Karasoftića u Čirišu, a jedna od njih je bila u vlasništvu već umrlog Ibrahima, sina Huseinova, koji je imao 46 godina kada je 1862. godine došao u Gračanicu.³ Vjerovatno malo kasnije dolazi i njegov brat Salihaga. U isto se vrijeme u Čiriš doseljavaju i *Tihići*, odnosno 36-godišnji Bećir Tihić, sin Hasanov. On se izričito po prezimenu ne navodi u spomenutom dokumentu, nego tek kao sestrić Ibrahima Karasoftića, u čijem je domu živio.⁴ On je, prema tradiciji, u početku živio u jednoj kući na lokalitetu Gloga, potom na Mahali, a onda je kupio kuću na obližnjem brijegu zvanom Ravan, koju je kasnije obnovio njegov sin, koji se također zvao Bećir (Bećiraga).⁵ Porijeklom iz Užica su vjerovatno i *Saračevići*, a prema

- 1 Tradiciju po kojoj su Junuzovići porijeklom sa prostora današnje Srbije bilježi hfz. Ibrahim-ef. Mehinagić 1967. (Izvještaj Odbora Islamske vjerske zajednice Gračanica... 57/67, str. 14.).
- 2 Šaban Hodžić, Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1788.-1862., Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, Tuzla 1958., str. 131.
- 3 Isto.
- 4 Isto.
- 5 Prema navodima današnjeg vlasnika te kuće, Hamida Šabića, a na osnovu kazivanja njegove majke, Aiše rođ. Tihić.

nekim kazivanjima izgleda i *Žilići*, te *Dizdarevići*.

Krajem XIX i početkom XX stoljeća u Čirišu se doseljava nekoliko porodica iz drugih mahala. Tako su se na zemljište Husića doselili *Bičakčići* (u narednom periodu prezime im se mijenja u Bečakčić), i to Mehmed Bičakčić, sin umrlog Hasana, koji je prije stanovalao u Podjazu. On je, kako se može naslutiti iz nekoliko dokumenata, 1913. kupio jednu vakufsku parcelu, ali je nije isplatio, tako da se još 1929. spominju njegovi nasljednici kao dužnici.¹ Bičakčića je, inače, bilo i na Mejdanicu, a porijeklo prema predanju vuku iz Sarajeva. Malo kasnije se doseljavaju i *Begonovići* sa Podjaza, te pred prvi svjetski rat i *Adžemovići*, koji su živjeli u blizini Šarene džamije i na Patkovači.² Evidentna su i doseljavanja sa seoskog područja: Još krajem osmanske vlasti, iz Seone dolaze *Fazlići*, a 1905. godine se na kupljeno zemljište Saračevića doseljavaju *Krajinovići* iz Malešića (Sejdo Krajinović, sin Osmana), daljim porijeklom iz Krajine. Nešto kasnije naseljavaju se i *Djedovići* (iz Čekanića), te *Ibrići* i *Nezirovići* (iz Čehaja kod Srebrenika, ranije isti rod).

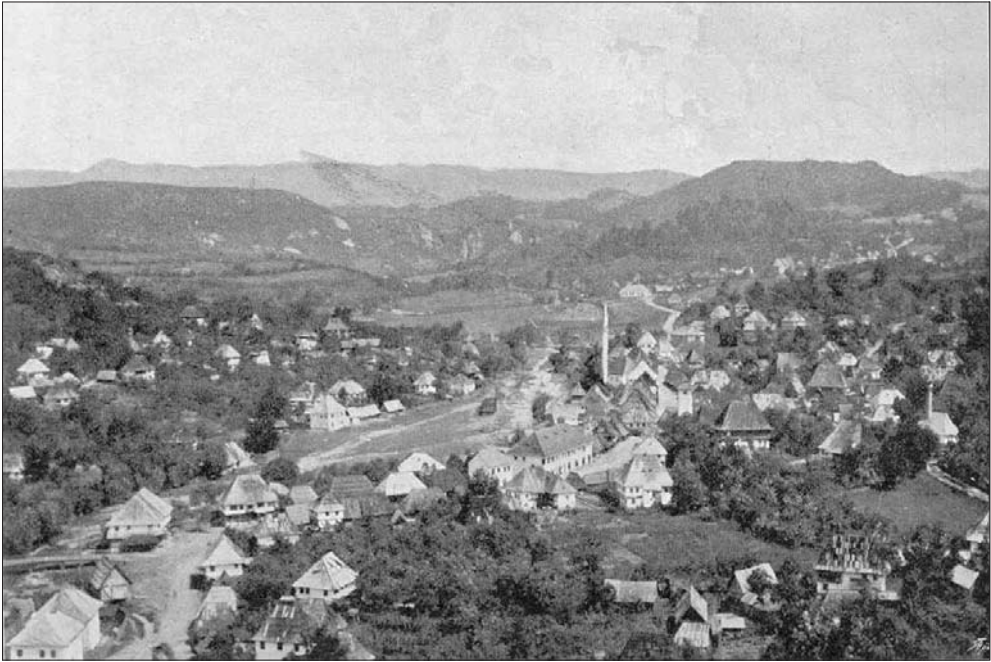
Kasnije se doseljavaju i druge familije, kako sa sela, tako i iz drugih gračaničkih mahala.

Krajem XIX stoljeća ovdje se nastanjuje i nekoliko porodica iz Hercegovine. Godine 1900. u kuću koja je do tada bila vlasništvo porodice Škrebo, nastanjuju se *Mujačići*, porodica Muharema, sina Ademova, dok su četiri godine kasnije kuću Tufekčića preuzela dva brata *Ćerimagića*, Hakija i Mustafa, sinovi Selmana. Iz Hercegovine su također i *Šabovići*, tačnije iz okoline Nevesinja. U Gračanicu su se doselili krajem osmanske vlasti, i to u kuću koja se nalazila iznad današnjeg Rukometnog igrališta.³ Adem Šabović je oženio Zlatu, kćer Fazle Šabića (Šabe), te je na njenoj zemlji napravio kuću. On je iz dva braka imao sinove Hivzu, Mehmedaliju, Ibrahima i Salihaha, te četiri kćerke. Međutim, danas više nema Šabovića u Čirišu niti muških članova u Gračanicu uopće. Ta porodica je nestala. Dvije kuće Mehinovića u Donjem Čirišu, u blizini Sokoluše, dospjele su u vlasništvo *Čekića*. Ova je porodica porijeklom iz Sanskog Mosta, godine 1909. u kuću umrlog Mustafe Mehinovića doseljava se Nurhanuma Čekić, sa djecom od Hasan-bega Čekića. Ona je,

1 Dokumenti u građi Medžlisa IZ Gračanica.

2 Inače, prema tradiciji, u Gračanicu se nastanio predak Adžemovića koji je za učinjene zasluge u ratu dobio od sultana velike zemljišne posjede u Drijenči i Lendićima, prema predanju "od Mikailovog kamena do Stjepan Polja". Taj njihov predak je vjerovatno porijeklom iz Perzije (prezime Adžemović uopće, dolazi od turske riječi adžem, što znači Perzijanac).

3 Šabovići su u okolini Nevesinja posjedovali kulu, zemljišta i kmetove, a sve to su izgubili u pobuni 1875. godine. Očuvano se sjećanje da su se nekoliko dana odupirali napadačima, a čak su i žene kroz puškarnice pucale iz kubura. No, ipak su bili prisiljeni da bježe, ponijevši sa sobom tek nešto gotova novca i nakita. skrivajući se od pobunjenika, bili su zaboravili jedno novorođenče, staro svega četrdeset dana; ono je u žitu ostalo cijeli jedan dan i noć, dok se nisu vratili po njega. Veći dio Šabovića se odselio u Plav, u crnogorski dio Sandžaka, dok su drugi došli u Gračanicu i okolinu (krajem XIX stoljeća Šaboviće zatičemo i u Rašljevi).

Krovovi Gračanice, snimak M. Rener 1886. godine

inače, bila rodom Muftićka iz Gračanice. Godinu dana kasnije kupit će susjednu kuću Adema Mehinovića. U kuću kupljenu od Širbegovića 1905. nastanjuje se porodica **Mehinagić**, odnosno šerijatski sudija Arif-ef. Mehinagić, dok novu kuću na mjestu stare kuće Mehage Širbegovića gradi banka, a 1906. se kao njeni vlasnici navode bankovni činovnici Prokop Zukiewicz (um. Ivana) i Wilhelm Foukal (um. Ferdinanda) iz Sarajeva. Porodica **Zukijević** (Zukiewicz), porijeklom Poljaci, još dugo je tu živjela.

Mogu se uočiti neki elementi izdvajanja pojedinih socijalnih grupa stanovnika mahale, što se u prvom redu odnosi na praksu bračnog vezivanja među rodovima: starinački rodovi se uzimaju između sebe i u najbližem susjedstvu, rodovi doseljeni iz Užica uzimaju

se također sa rodovima porijeklom iz istog grada, rodovi porijeklom iz Hercegovine bračnim se vezama vežu za rodove doseljene iz Hercegovine (u druge mahale, ako treba, pa čak i u udaljena sela: Miričinu i Rašljevu). Posjedničke (begovske) familije se, opet, uglavnom uzimaju između sebe, ilmijske i trgovačke također.

5. Čiriška džamija

Ukoliko je ispravna pretpostavka da je mahala postojala još u XVI stoljeću, onda je svakako i džamija nastala u to vrijeme, jer je svaka od tadašnjih gračaničkih mahala imala mesdžid ili džamiju. Dakle, utemeljitelj ove džamije tada bi bio jedan od ljudi po kojima su mahale dobile ime. Pod današnjim imenom se prvi put u pristupačnim izvorima spo-

minje u *Yevmiye defterima*, popisima novopostavljenih vjerskih službenika, vođenim u periodu od 1763.-1776. godine¹, i to kao džamija, što znači da se tu klanjao džuma-namaz. Osim "džamije u mahali Čiriš", u tom izvoru se spominje još sedam džamija i mesdžida po mahalama i jedna u Čaršiji. Tri džamije se spominju pod imenima svojih osnivača (Ahmed-pašina, Derviš-hodžina i džamija šejh hadži Halil-efendije), dok se druge spominju pod tradicionalnim imenima, imenima mahala u kojima se nalaze, što znači da su imena njihovih utemeljitelja već tada bila zaboravljena. Jedna od ovih drugih je i Čiriška džamija. Dakle, s obzirom da se ona navodi pod narodnim imenom, jasno je da je izgrađena tako davno da je njen utemeljitelj zaboravljen. Može se onda pretpostaviti da je izgrađena najkasnije još u XVII stoljeću.

Među familijom Šabić se očuvala predaja da je Čirišku džamiju sagradio neko od njihovih predaka. Ovo predanje bi moglo biti tačno, ali ako se odnosi na obnovu, ponovnu izgradnju ranije utemeljene džamije. Već je istaknuto da je u periodu 1763.-1776. vakif (utemeljitelj) Čiriške džamije bio zaboravljen, a to ne bi bilo moguće u relativno kratkom vremenskom periodu, od početka XVIII stoljeća pa do oko 1763. godine. U istom periodu kada su se u Gračanicu, prema predanju, iz Mađarske doselili Šabići, doselio se, prema tradiciji, i neki Ahmed-paša iz Budima, koji je podigao svoju džamiju i niz koristonosnih objekata. U gore spomenutom dokumentu se spominje Ahmed-pašina džamija, dakle pod imenom vakifa, pa nije bilo razloga da ne bude spomenuta i Čiriška džamija pod

imenom svog vakifa iz istog vremena. Na osnovu svega toga se da zaključiti da je džamija postojala u mahali Čiriš još prije kraja XVII stoljeća, a možda ju je neki predak Šabića tu zatekao, te je tada sredstvima ove porodice mogla biti temeljito obnovljena.

Bilo kako bilo, sigurno je da su se Šabići oduvijek brinuli o ovoj džamiji i dali veliki broj mutevelija, mujezina, imama i mualima. Zbog toga se gore navedena tradicija, da je neko od Šabića (nanovo) sagradio džamiju, može smatrati istinitom, jer je džamija, vjerovatno, više puta obnavljana sredstvima članova ovog relativno bogatog roda. Da se naslutiti iz izvora da je džamija temeljito opravljena krajem osmanske vlasti, sredstvima hadži Ibrahim Šabića.

Austro-ugarsku okupaciju džamija je dočekala kao jednostavna građevina od drvene konstrukcije ispunjene ćerpićem, s drvenom pokrovom. Munara je, također, bila od drveta, sa zatvorenom šerefom, i u nju se ulazilo s mahfila. Džamija je više puta obnavljana, a prilikom jedne obnove, oštećeni drveni krov je zamijenjen crijepom. Na džamiji su 1903. godine vršene izvjesne opravke, za koje je utrošeno 10 forinti, kako se to vidi iz vakujskih proračuna. U proračunima iz 1911., 1913. i 1914. navedena je i stavka "za popravak ograde oko džamije", a čini se da je 1914. postavljena nova ograda, jer je pod tom stavkom naveden znatno veći iznos nego prethodnih godina.

Stara zgrada džamije služila je sve do osamdesetih godina XX stoljeća i bila je, uprkos brojnim obnovama, dosta trošna i oš-

¹ Adem Handžić, n. dj., str. 10.-11. i str. 159., bilj.70.

tećena. Čak se posebnim željeznim stegama i podupiračima pokušavalo spriječiti njeno naglo obrušavanje. S obzirom da je prijetila opasnost od potpunog pada zgrade, sredinom 80-tih se razmišljalo o rušenju stare dotrajale džamije i izgradnji nove. Uskoro se pristupilo i realizaciji te ideje, pa je na istom mjestu uskoro priložima džematlija i sredstvima Islamske zajednice sagrađena nova zgrada (približno istih dimenzija, što su uslovile gradske vlasti). Zgrada ima podrum, a gornji dio se sastojao od središnjeg prostora određenog za namaz, jedne manje prostorije predviđene za uzimanje abdesta i još jedne sobe. Prezide između te sobe i središnjeg prostora su porušene 1997. godine, kako bi se dobilo na prostoru za klanjanje.

Prethodna zgrada džamije, izgrađena od ćerpića i opeke umetnute u drvenu konstrukciju, predstavljala je tipičan primjer tradicionalne gračaničke mahalske džamije sa drvenom munarom. Ono što je za ovu džamiju bilo karakteristično je to što je, za razliku od većine dugih gračaničkih džamija, bila podignuta na kosom terenu, te što je imala mihrab isturen u vanjskom licu zida.

U džamiji su se polovinom XVIII stoljeća klanjali svi propisani namazi, "beš-vakat", tj. pet dnevnih namaza, te džuma i bajram-namaz (ukoliko vremenske prilike nisu dozvoljavale okupljanje na Musali). Negdje od kraja XIX stoljeća, u džamiji su se uglavnom klanjali samo tzv. noćni namazi (akšam, jacija i sabah), a početkom 70-tih godina, u džamiji se prestaje klanjati. Od tada je džamija aktivna samo tokom Ramazana i u njoj se klanja teravijah-namaz. Njen džemat je pripojen

Ahmed-pašinoj (Bijeloj) džamiji. U najnovije vrijeme, zalaganjem džematlije Jakuba Šabića, u džamiji se u džematu klanjala jacija, od ramazana 1422. do ramazana 1423. hidžretske godine. Imami Čiriške džamije tradicionalno su bili iz porodice Šabić, imamska služba (džihet) prenosila se s oca na sina, prema odredbama Tevdžih džihati kunun-name.

Vrijedi spomenuti jedno interesantno predanje vezano za ovu džamiju. Prema narodnom vjerovanju, u noćima uoči Blagovijesti (7. april) i Jurjeva (6. maj), na mjestima gdje se nalazi zakopano blago iz zemlje bljesne plamen. To se, prema priči, dogodilo i u neposrednoj blizini Čiriške džamije, nekih 20-30 metara sjeverno od ulaza.

6. Mekteb uz Čirišku džamiju

Ovaj mekteb se jednostavno nazivao Čiriš mekteb i zasad nije poznato ko ga je i kada sagradio, ali izgleda da nije sagrađen mnogo vremena iza same džamije. Nalazio se na zapadnoj strani harema, pored puta za Gornji Čiriš. To je bila manja prizemna građevina, sa dvije prostorije, pokrivena crijepom. Čiriški mekteb je imao vlastiti vakuf iz kojeg se plaćao mualim, kalfa (mualimov pomoćnik) i bebab (poslužitelj). Po svemu sudeći, taj samostalni vakuf mekteba osnovao je Hadži Ibrahim Šabo (Šabić), koji je i (nanovo) podigao mektebsku zgradu. Pored toga, mualim je primao naknadu i iz jednog dijela prihoda vakufa Čiriške džamije. U popisu sibjan-mekteba iz 1912. godine ističe se da u Gračanici postoje tri mekteba (sa samostalnim vakufima): Ahmed-pašin mekteb, Čiriš-mekteb i Paša-zade mekteb, te još nekoliko mekteba,

čiji se službenici plaćaju iz prihoda drugih vakufa. Službenicima Čiriš mekteba je 1912. isplaćeno ukupno 40 kruna iz vakufa mekteba te još 30 kruna iz vakufa same džamije. U tom dokumentu se ističe “da se ima nastojati oko zatvaranja ovih mekteba budući da u Gračanici postoji muška i ženska ibtidaijja”.¹ Međutim, do toga nije došlo, tako da je Čiriš mekteb radio još nekih 60-tak godina. Pokućstvo u mektebu je bilo skromno i sastojalo se uglavnom od “peštehta”, drvenih klupica za pisanje, kojima su se koristili učenici. Mahalska djeca su u ovom sibjan-mektebu učila osnovne pojmove vjere, obredoslovlja i arapsko pismo, što je svakako doprinosilo općem nivou pismenosti i prosvijećenosti.

Početak prošlog stoljeća, mualim u Čiriš mektebu je bio Mula Adem Šabić, sin hadži Ibrahimov. Godine 1961. mekteb se spominje kao nacionaliziran i pretvoren u stambeni objekt, a nacionaliziran je, kako stoji u tom dokumentu, 28. X 1960. godine.² Srušen je sedamdesetih godina XX stoljeća. Vjerska pouka se od nacionalizacije mektebske zgrade obavljala u samoj

džamiji, a 1961. vršio ju je Hasan-ef. Turbić, tadašnji imam Bijele džamije, rodom iz sela Vučkovaca kod Gradačca i vrlo omiljen i popularan među džematlijama. Nastavu je te godine pohađalo 60 polaznika³. Nakon što je Hasan-ef. preselio na ahiret 1966. godine, mjesto mualima Čiriš mekteba preuzima hadži Galib-ef. Šabić. Mektebska nastava odvijala se i dalje u džamiji, a u najnovije vrijeme djeca iz Čiriša na mektebsku pouku idu u Bijelu džamiju.

1 Dokument u arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, vakufsko-mecarhski saborski odbor Sarajevo Kotarskom vakufskom povjerenstvu Gračanica, 1094/912, od 18. februara 1912.

2 Popis nacionaliziranih vjerskih objekata, u arhivi Medžlisa IZ Gračanica, od 12. VII 1961.

3 Popis vjerskih objekata u kojima se vrše redovni obredi, u arhivi Medžlisa IZ Gračanica, 17/61, 31.1.1961.

7. Čiriški vakufi

Uloga vakufa u razvoju pojedinih gradskih naselja za vrijeme vladavine Osmanlija bila je prvorazredna, a vakufi i vakufski sadržaji igrali su veliku ulogu u svim segmentima života tog vremena. Svaka kasaba (gradsko naselje) imala je brojne vakufe, a i pojedine mahale također su imale svoje vakufe. Obično su to bile mahalske džamije ili mesdžidi sa haremima, grobljima, česmom, itd. Takav je slučaj i sa mahalom Čiriš, koja je, štaviše, imala nekoliko vakufa i vakifa. Središnji vakufski sadržaj u mahali bila je svakako Čiriška džamija sa mektebom, a vakuf ove ustanove je i najraniji poznati čiriški vakuf. Nije ostalo upamćeno ime njegovog osnivača. Ekonomsku osnovicu vakufa predstavljale su uglavnom zemljišne nekretnine, koje su pojedini mahaljani uzimali pod godišnji zakup. Pored ovog vakufa, te posebnog vakufa Čiriš mekteba, u ovoj su mahali nastali i drugi vakufi.

Na samom kraju osmanske vlasti, nastaju dva značajnija vakufa. Jedan od njih je *vakuf hadži Ibrahima Šabe* (Šabića). Hadži Ibrahim, trgovac i imam Čiriške džamije, odlučio je da zavješta nekoliko svojih nekretnina u općekorisne svrhe, što je legalizirano vakufnamom iz 1874. godine.¹ Hadži Ibrahim je, izgleda, osnovao poseban vakuf Čiriš mekteba, a također je pojačao ekonomsku osnovicu već postojećeg vakufa Čiriške džamije. No, drugi vakuf, nastao najvjerovatnije u isto vrijeme,

možda i nešto raniji, bio je *vakuf hadži Fatime Sulejmanović*. Izgleda da je ova vakifa potjecala sa Čiriša, a Sulejmanovići su živjeli između Čiriša i Šarene džamije. O njoj se malo toga zna, izvjesno je da je bila imućnijeg materijalnog stanja, da je imala priliku obaviti hadž te da je dala sagraditi dvije pekare u čaršiji, koje je zajedno sa tri parcele zemljišta u Čirišu uvakufila.² Prihodi od kirije spomenutih pekara te od zakupnine zemljišta trošili su se na isplaćivanje naknade imam, muderisu, mualimu i njegovom pomoćniku, te za rasvjetu džamije. S obzirom da je vakufnama izgubljena, te da se u proračunima ovog vakufa s kraja XIX i početka XX stoljeća ne precizira na koju se džamiju, mekteb i medresu ovo odnosi, to se u ovom trenutku može samo nagađati o kojoj se džamiji i mektebu radi – možda o Ahmed-pašinoj džamiji, odnosno mektebu, ili pak o Čiriškoj džamiji. Što se tiče medrese, svakako je riječ o Osman-kapetanovoj medresi. Od ostatka sredstava plaćali su se popravci i drugi troškovi oko nekretnina.

U Gračanici je u vrijeme vladavine Osmanlija bilo nekoliko ljudi koji su uvakufili knjige, rukopisna i štampana djela, ponekad izuzetno skupa i vrijedna. Time su omogućavali širem krugu zainteresiranih čitatelja, naročito siromašnijim učenicima medrese ili vjerskim službenicima, njihovo čitanje i korišćenje. Tako je jedan rukopisni primjerak *Dulistana*, popularnog djela perzijskog književnika šejha Sadi Širazija, uvakufio 1284. (1867.-68.) *Širbeg Širbegović, sin Mu-*

-
- 1 Prijepis vakufname u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, Sidžil vakufnama, tom I, br. 161., str. 198. Dokument je na osmansko-turskom jeziku i još nije preveden.
 - 2 U proračunima ovog vakufa s kraja XIX i početka XX stoljeća (koji ostaju jedini izvor o njegovom postojanju, budući da je vakufnama izgubljena), te se parcele označavaju kao Bašča hadži Ibrahima Šabića, Nalića milac i Kakeša milac. Očito je vakifa spomenuta zemljišta kupila od hadži Ibrahima te od porodica Nalić i Kakeš.

*jage*¹ (Mustafe), koji je krajem XIX stoljeća živio u Čirišu. Nije poznato na koju se ustanovu odnosilo uvakufljenje, rukopis je kasnije dospio u Osman-kapetanovu medresu, odakle je, zajedno sa ostalim rukopisnim i štampanim orijentalnim djelima, 1940. prenesen u Gazi Husrev-begovu biblioteku u Sarajevo. Širbeg Širbegović je bio zemljoposjednik i jedan od bogatijih i uglednijih Gračanlija.²

Već je istaknuto da nije poznato ko je najstariji vakif džamije u mahali Čiriš. Ukoliko bi bila tačna pretpostavka da je džamija sagrađena još u XVI stoljeću, onda je njen vakuf, vjerovatno, tokom vremena propadao i obnavljan je zadužbinama drugih vakifa. Iz dokumenata Kotarskog vakufskog povjerenstva Gračanica, vidi se da je vakuf Čiriške džamije u periodu Austro-Ugarske bio jedan od jačih gradskih vakufa. Osim imovine prvobitnog džamijskog vakufa, Čiriška džamija je raspolagala i sa nekretninama koje su naknadno uvakufili neki od džematlija, poput hadži Ibrahim Šabića, ali također i njegovog rođaka *Rešida Šabe*, te brata mu *Salihage Šabića*.³ Zahvaljujući tim naknadnim pojačanjima, vakuf Čiriške džamije je početkom XX stoljeća spadao u najznačajnije gračaničke vakufe, od-

mah poslije Ahmed-pašinog vakufa, vakufa Osman-kapetana Gradašćevića i vakufa hadži Bećir-bega Gradašćevića.

Proračun vakufa Čiriške džamije za 1889. baca svjetlo na stanje i jakost tog zadužbinskog fonda. Ukupno pokriće, tj. primitak vakufa planiran je na 368 forinti, a dolazio je od kirija dva dućana u čaršiji (50 forinti), kirija od dvije sobe za stanovanje (vjerovatno nad tim dućanima, 25 f.), od dohodka četiri bašče (250 f.), kao i kamate od glavnice u iznosu od 430 f. (43 f.). Od toga je utrošeno 312 forinti, dok je ostalo 56 forinti suviška. Iznos utrošenog novca raspoređen je na osobna beriva (plaće) mutevelije (24 f.), imama (72), mualima (68), mujezina (40), te na plaće pomoćnika mualima (36), kao i na tzv. stvarne izdatke: učenje Kur'ana, sallavata i Mevluda (20 forinti), popravak vakufskih zgrada i džamije (30), rasvjetu džamije (20) i za druge sitne izdatke (2 forinte). U tom proračunu se ističe da vakufnama džamije ne postoji, što se odnosi na prvobitnu vakufnamu, a ne na gore spomenuta naknadna pojačanja vakufa.

Godine 1903, vakuf Čiriš džamije je ostvarivao sljedeće prihode: od kirije (stambenih objekata i poslovnih prostora u čaršiji) 120

-
- 1 **Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke, knj. V, str. 387.**
 - 2 **Kada je 1886. godine objavljena brošura Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka Šta misle Muhamedanci u Bosni, u kojoj objašnjava da Bošnjaci prihvataju novu austrougarsku upravu, te da su spremni surađivati, u listu "Bosnische Post" objavljujane su izjave podrške mnogih bošnjačkih posjednika, između ostalih i Širbega Širbegovića (Todor Kruševac: Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku, izd. "Veselin Masleša", Sarajevo 1978., str. 168.).**
 - 3 **Prijepis vasijetname (oporuke) Šabo Rešida iz 1883. nalazi se u zbirci vakufnama Gazi Husrev-begove biblioteke (Sidžil I, br. 270, str. 71.), a prijepis vakufname Šabić Salihage, sina Mula Mustafe, iz 1909. godine, također je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci (Sidžil vakufnama II, br. 540, str. 999.).**

kruna, od zakupnine (zemljišta) 400, te 140 od murabehe (kamate), dakle ukupno 660 kruna. Taj novac je utrošen za plaćanje uprave vakufa (mutevelije) 50, za popravke koristonosnih nekretnina 40, za porez 40, potom 230 za osobna beriva (lične dohotke) džamij-skih službenika, za rasvjetu i vjerske svečanosti 80, za popravak džamije 10, te 210 za osobna beriva službenika Čiriš mekteba.

Godine 1911. prihodi su dolazili od idžara i zakupnina "novog groblja" (držao Ahmetaga Širbegović), "od trave gradilišta" (držao Hasan Arnaut), od njive Dizdaruše (držao Osman Patak¹), od njive Šabuše (Ahmetaga Širbegović), Badžuše (Ibrahim Ibrić), Tabakove bašče (Huso M... /?/, prezime nečitko), džamijskog harema (Mula Adem Šabić), te od murabehe. Ukupan prihod je iznosio 325 kruna. Taj novac se utrošio na plaće muteveliji (30 K), imamu (70), mujezinu (30), za rasvjetu (20), te za opravku džamije (10). Iste godine, iz Vakufsko-meraijskog saborskog odbora u Sarajevu upućen je poziv Kotarskom vakufskom povjerenstvu vakufu Čiriš džamije da se osiguraju "naj dalje do konca augusta" vakufske glavnice koje nisu gruntovno osigurane, a koje "jesu pri" hafizu Sejidu Omerbegoviću, Mula Salihu Šabiću i hadži hafiz Hasan ef. Hadžiefendiću.²

Godine 1913., primitak ovoga vakufa ukupno je iznosio 302 kruna, a dolazio je od zakupa "trave novog groblja" (12 kruna), zakupa Novog groblja kod Osmana Patka (13),

zakupa groblja kod Osmana Patka (13), zakupa Tabakove bašče, koju je držao hadži Ahmet Bričić (3), zakup harema (držao Mula Ibrahim Ibrić, zakupnina iznosila 5 kruna), zakup Badžuše, koju je držao Osman Patak (64), zakup Šabuše, koju je pod zakupom držao Ahmed Širbegović, te murabeha (kamata) od glavnice, u iznosu od 142 kruna. Dobiveni novac je utrošen u plaće muteveliji (20 K), imamu (70 K, mujezinu (30), za porez (47), za vjerske svečanosti i rasvjetu džamije (67), za plaću mualima (30), te za popravak ograde oko džamije (15 kruna). Ukupno je utrošeno 279 kruna.

Jednu godinu kasnije prihodi su iznosili ukupno 365 K, a planirani su rashodi nešto veći nego prethodne godine. Tako je mutevelija imao naknadu od 36 K, za vjerske svečanosti i rasvjetu utrošeno je 60 K, porez je iznosio 54 K, a popravak ograde 50 K, ukupno 330 kruna. Mutevelija vakufa Čiriške džamije 1889. bio je hadži Ibrahim Šabo, njen imam, 1909. godine na tom mjestu se spominje Alaga Širbegović (također mutevelija vakufa Čiriš mekteba, te hadži Fatiminog vakufa), 1911. Sulejman ef. Fazlić, a 1913. i 1914. Salih Pašić. Međutim, dolazilo je i do odstupanja od planiranog vakufskog budžeta: muteveliju Saliha Pašića su 5. VIII 1914. iz Vakufsko-meraijskog saborskog odbora upozorili da je prekoračio proračunom utvrđeni iznos (18,83 K) kod određivanja sopstvene naknade.³

-
- 1 Osman Patak je bio sin Mehmeda, a ova porodica je živjela u ulici Patkovača, koja je po njima i dobila ime.
 - 2 Dokument u arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, 6/47/911, od 3. juna 1911.
 - 3 Dokument u arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gračanica.

U posjedu ovog vakufa nalazila su se zemljišta Šabuša, Dizdaruša, Badžuš, Tabakove bašče ili Tabakuša, Novo groblje, "gradilište", sa kojeg je prodavana trava te, konačno, džamija i harem uz nju, kao šljivik. Ukupna površina vakufskih zemljišta 1923. godine iznosila je nešto manje od 32 duluma. Osim toga, u posjedu ovoga vakufa bili su i poslovni prostori i sobe za stanovanje u čaršiji (u proračunu iz 1903. navodi se i stavka "kirija"). U popisu vakufskih nekretnina 1930. godine navedene su sljedeće nekretnine u vlasništvu Čiriške džamije: sama džamija s dvorištem (k.č. 26/4) kao mulk, gradilište (k.č. 16/41.) kao mirija,¹ šljivik kod džamije (k.č. 26/12), šljivik Tabakuša (k.č. 30/28), kompleks zemljišta Šabuša (k.č. 988, k.č. 990, k.č. 991 i k.č. 996), te zemljište Dizdaruša (k.č. 997). Nešto ranije je jedan dio zemljišta Šabuša prodan Mehi Bičakčiću, čiji su nasljednici još 1929. dugovali neka sredstva vakufu. U narednim godinama vakuf Čiriške džamije ulazi u sastav tzv. Ujedinjenih gradskih vakufa (godine 1932. mutevelija je bio Ibrahimaga Ahmetašević).

Pored imovine koja je u gruntovnim knjigama zavedena kao imovina vakufa, Čiriška džamija je prihode dobijala i od još nekoliko parcela zemljišta koje se vode kao vlasništvo Šabića. Ta zemljišta se, po usmenom sporazumu, smatraju nekom vrstom evladijet-vakufa, o kojem se imaju brinuti isključivo članovi te porodice. U sastavu tog vakufa nalazi se zemljište u Drijenči, u blizini Glavice, a ranije su to navodno bila i zemljišta Vina iznad Čiriša, te njiva ispod Vina, u narodu zvana Sjelina (gdje su danas izgrađene kuće Rame Ku-

jundžića i Muhameda Krajnovića). Zemljište Vina oduzeto je od strane općine. Vakufska zemljišta koja su izbjegla nacionalizaciju gašenjem stalnog džemata Čiriš pripojena su vakufu Bijele džamije. Čiriška džamija danas dobiva prihode samo od spomenutog zemljišta u Drijenči, a od toga se plaća struja za rasvjetu i grijanje u vrijeme ramazana, kada je džamija aktivna.

Iako je u proračunima vakufa Čiriške džamije redovno određena i naknada za mualima, svakako mekteba u Čirišu, ipak je Čiriš mekteb imao svoj vlastiti vakuf. Vakuf Čiriš mekteba 1903. godine ostvario je prihode od ukupno 300 forinti, što i nije bio tako mali iznos, a od toga je 10 utrošeno na popravak kostonosnih nekretnina, 10 na porez, 20 na osobna beriva džamijskih službenika, 160 na osobna beriva školskih službenika, 10 za opravku mekteba, te za troškove oko uprave. Cjelokupni izdaci su iznosili 282 K. U ovom proračunu se ne spominju pojedine nekretnine niti iznos njihovogf zakupa, kao što je to slučaj u proračunu za 1913. godinu, kada je ovaj vakuf prihode ostvarivao od zakupa zemljišta Drijenče (držao u zakupu hafiz Mustafa Šabić, iznos zakupa je bio 14 kruna), zakupa bašče "kod Mujančetovića kuće" (hafiz Mustafa Šabić, 20 K), zakupa Kakeševe bašče (Mula Adem Šabić, 16 K), te zakupa milća kod mekteba (M. Adem Šabić, 8), kao i murabehe (kamate). Prihodi su spomenute godine utrošeni na naknade muteveliji (6), mualimu ili mektebhodži (20), kalfi (pomoćniku mualima, 14), bevabu ili podvorniku (6), te na plaćanje poreza.

¹ To gradilište se nalazilo u čaršiji, preko puta Stare pošte.

U jednom iskazu iz 1930., u posjedu ovog vakufa popisane su sljedeće nekretnine: jedna kuća s dvorištem (k.b. 82) kao mulk, neograničeno vlasništvo vakufa (to je, ustvari, sama zgrada mekteba), zatim šljivik Dolnja bašča, "šljivik kraj mekteba", šljivik Drijenče, šljivik Kakeševina, te vodenica Koka, koja se nalazila u blizini današnje autobuske stanice. U popisu mekteba u Gračanici iz 1912., ističe se da Čiriš mekteb iz vlastitog vakufa isplaćuje mulalima, kalfu (pomoćnika) i bevaba (podvornika).

8. Istaknutiji Čirišani

U svakoj su gračaničkoj mahali živjeli pojedinci koji su se po nečemu isticali iznad ostalih mahaljana, svojih komšija, koji su, pak, o njima često govorili s uvažavanjem i ponosom, a poneko i sa zavišću, što je jedna od crta u mentalitetu ovdašnjih ljudi. Ti su pojedinci mogli biti školovani ljudi, alimi, dobri majstori. Mahala Čiriš također je imala nekoliko takvih ljudi, koji su bili poznati u cijeloj Gračanici, pa i na širem području. Na prvom mjestu možemo spomenuti imame Čiriške džamije, koji su pripadali tadašnjoj gračaničkoj ulemi, svi oni su se školovali u gračaničkim medresama i za ono vrijeme i one prilike su, ipak, predstavljali obrazovanije ljude i poznavatelje orijentalnih jezika. Još polovicom XIX stoljeća imam je bio *Mula Mustafa Šabić*. On je učio u jednoj od gračaničkih medresa, što se vidi iz pridjevka *mula*. Na imamskoj dužnosti naslijedio ga je sin *hadži Ibrahim*. Tu je dužnost, izgleda, obavljao još 1874., pa sve do svoje smrti (između 1889. i 1891.). On se pored imamske dužnosti bavio trgovinom, spadao je u bogatije Gračanlije i imao je priliku obaviti hadž. Kako je ranije spomenuto, dio svoje imovine ostavio je u vakuf. Godine 1889. se spominje kao mutevelija Čiriške džamije, a bio je živ još

1891. godine. Njega je, opet, na imamskoj službi naslijedio *Mula Salih Šabić* (umro 1934.), izgleda najstariji mu sin; on se kao imam spominje 1911. godine, a biće da je vršio tu službu do pred smrt. Nakon njega, imam postaje *hadži hafiz Mustafa Šabić* (umro 1952., u dubokoj starosti), sin hadži Ibrahimov i brat Salihov. Stariji mahaljani upamtili su hafiza Mustafu kao pomalo "ters" čovjeka. Tako on, naprimjer, ukoliko bi neko dijete prešlo cestom ispred njega, nije htio nastaviti tim pravcem (valjda iz nekog praznovjerja), nego bi se okrenuo natrag. To su djeca i iskorištavala, pa bi brzo otišla na drugu stranu i ponovno mu "presjekla put". Treći sin hadži Ibrahimov, *Mula Adem Šabić*, također je pripadao ilmiji.

Hafiz Muhamed ef. Šabić (1888.-1974.), sin hadži Mustafe, bio je izuzetno poštovan među Gračanlijama. Naslijedio je oca na službi imama Čiriške džamije, a bavio se zemljoradnjom, kao i trgovinom, te je imao jedan dućan u čaršiji. On ne samo što je bio dosta učen i pošten, nego je bio i human čovjek. Između dva svjetska rata, za Kurban-bajram je dijelio kurbane sirotinji u cijeloj Gračanici, ne zaobilazeći ni udaljene mahale. Nakon Drugog svjetskog rata, od tadašnjih komunističkih vlasti je proganjan i zatvaran zajedno sa još nekim uglednijim ljudima iz čaršije, koji nisu bili "napredni" u komunističkom tumačenju te riječi. Hafiz Muhamed je spadao u onu našu provincijsku ulemu, izuzetno konzervativnu. Prema svjedočenju Muhameda Mašića, inače svršenika Gazi Husrev-begove medrese, hafiz Muhamed se žestoko protivio da njegovi sinovi nose hlače, što je smatrao nemuslimanskim i tuđim, iako su ovi zbog toga doživljavali neugodnosti u svom društvu. Na nagovor hafizove supruge, Mašiću je dugo trebalo da "slomi" hzf. Muhame-

da, kako bi sinovima konačno dozvolio to "tuđe" odijelo. Također, Mašić je pokušavao hafiza ubijediti da umjesto starog zemljanog bardaka u dućanu, iz kojeg je istovremeno i uzimao abdest i pio, upotrijebi neki sud čiju će čistoću moći kontrolirati, no hafiz se nije osvrtao na te preporuke i tvrdoglavo se držao "suneta" – sve dok jednom prilikom nije u bardaku pronašao mrtvog miša. Tada je i Mašić u hafizovom dućanu naišao na stakleni bokal sa čistom čašom pored njega.¹ Hafiza Muhameda Šabića, inače, na imamskoj dužnosti naslijedio hadži Galib Šabić, njegov rođak, koji se kao uposlenik Islamske zajednice profesionalno bavio vjerskom službom. Pored dužnosti imama Čiriške džamije, on je bio i mualim u Paša-zade mektebu u Riječkoj (Podastrani), gdje je i živio. Svi imami Čiriške džamije nakon Mula Mustafe sahranjeni su u groblju Šabuša.

Početkom XX stoljeća, u džamiji je kao mujezin službovao Husein Šabić (na toj službi se spominje i 1911.), a 22. VI 1913. za mujezina ove džamije je postavljen hafiz Idriz Omeragić iz Gračanice, jer je stari napustio službu nezadovoljan naknadom². Idriz Omeragić (1887.-1945.) je bio rodom iz Donjeg Vakufa, školovao se u Osman-kapetanovoj medresi i 30-tih godina je radio kao imam-matičar u Stjepan Polju. Njegovi će potomci jedno vrijeme živjeti u Čirišu. Kasnije su mujezini bili uglavnom mahaljani, dugo godina je mujezinio Mustafa Ramaš, potom Ibrahim Šabić, a od kada se u džamiji ne klan-

ja redovno, uglavnom uz ramazan mujezini Selim Beganović

Rodonačelnik gračaničkih Mehinagića, šerijatski sudija *Arif Hikmet-ef. Mehinagić* (1855.-1914.), "naturalizovani" Čirišanin, rodom iz Lišnje (stare kasabe između Prnjavora i Banja Luke), koji je došao na službu u Gračanicu krajem XIX stoljeća, predstavlja jednu od značajnijih ličnosti u prošlosti Gračanice. Prije nego je došao u ovaj grad, službovao je u nekoliko drugih mjesta Bosne i Hercegovine. Završivši visoke škole, on ne samo da je bio vjerski obrazovan, nego je bio napredan i moderan čovjek, predstavnik one uleme koja se početkom XX stoljeća borila protiv svakojakog konzervativizma i primitivizma među muslimanskim masama. On je još u ono doba posjedovao gramofon, a u Gračanici je osnovao šahovski klub. Prema svjedočenju njegovog sina, hafiza Ibrahima Mehinagića, bio je sakupljač starih rukopisa i dobar poznavalac orijentalnih jezika.³ Iza sebe je ostavio sinove Rifatagu i Ibrahima. Rifataga je bio trgovac i vlasnik hotela, jedan od uglednijih Gračanlija i istaknut u tadašnjem javnom životu ove čaršije, dok je Ibrahim nastavio očevim pravcem.

Nakon početnog školovanja u Osman-kapetanovoj medresi u Gračanici, *hafiz Ibrahim-ef. Mehinagić* (1894.-1976.) odlazi na dalje školovanje u Istanbul, odakle se, međutim, nakon izvjesnog vremena vraća i nastavlja školovanje na Šerijatskoj sudačkoj školi u

-
- 1 Podaci iz neobjavljenih memoara Muhameda Seida Mašića.
 - 2 Rješ enje o naimenovanju u arhivi Medžlisa IZ Gračanica.
 - 3 Izvještaj Odbora Islamske vjerske zajednice Gračanica Starješinstvu Islamske vjerske zajednice Sarajevo, 57/67, od 25. 8. 1967., str. 15.

Sarajevu. Po završetku školovanja i polaganju državnog ispita, radi kao šerijatski sudija, a napredovao je do položaja vrhovnog šerijatskog suca i predsjednika Vrhovnog šerijatskog suda u Sarajevu. Hafiz Mehinagić bio je i politički aktivan, poznat kao pristalica HSS-a, a zbog učešća u javnom životu u vrijeme Nezavisne države Hrvatske, od komunističkih je vlasti nakon 1945. proganjan i zatvaran. Do svoje smrti je bio pod prismotrom. Još u mladosti se javljao člancima i prijevodima u periodici, uglavnom u *Novom Beharu* i *El Hidaži*.¹ Pisao je i neke historiografske radove, a 1967. je duboko zaronio u povijest svoga rodnog grada i zavičaja, u jednom izvještaju Starješinstvu IVZ-a u Sarajevu.

Jedan od najuglednijih Gračanlija u vrijeme Austro-Ugarske bio je *Ganibeg Muftić*, koji je živio u Donjem Čirišu. Sin je Mujage Muftića. On je pripadao onoj skupini Bošnjaka koji su prihvatili novu vlast i sve tekovine koje je ona donijela. Ganibeg je dugi niz godina bio gradonačelnik Gračanice, također je bio vlasnik registrirane trgovačke radnje, a nositelj je titule i odlikovanja "vitez nišana cara Franje Josipa". Ostalo je upamćeno da je on bio veliki zagovornik školovanja bošnjačke djece u državnim osnovnim školama, što je konzervativna sredina odbijala, štaviše, on je svoju djecu prvi upisao u osnovnu školu, dajući time primjer svojim sugrađanima. Ganibeg je imao dvojicu sinova (Osmanbega i Ibrahim), te kćeri Azeminu i Atifu. Atifa se udala u Širbegoviće, dok se Azemina (zvana

Aza) udala za poznatog gračaničkog poduzetnika Mujagu Kučukalića, sina još poznatijeg Alijage Kučukalića iz Brčkog, prvog bošnjačkog milionera. Ganibeg Muftić je imao i brata, *Ibrahim-efendiju Muftića*, koji je i službovao kao muftija, a u presudnim danima 1878. zalagao se za uzdržavanje od pružanja otpora austro-ugarskim okupacionim jedinicama.

U našim je kasabama ranije bilo pojedinaca poznatih po svojoj pobožnosti. Jedan od takvih je bio i *hadži Omer Nalić* (umro vjerovatno negdje krajem osmanske vlasti, možda i ranije), u narodu poznat kao *Hadžija Nalo*. On je za vrijeme osmanske vlasti smatran za vrlo uglednog i pobožnog čovjeka, a mezar mu se nalazio na brežuljku, kod vode Kotoruše, upravo na mjestu gdje je bio ukopan i mučnik Mehmed-efendija Piskavica. Narod je oba ova mezara naročito poštovao, zbog ugleda koji su ova dvojica merhuma uživali za života.²

Među interesantnije likove iz prošlosti ove mahale svakako se može ubrojiti i *Adem Adžemović*, rodonačelnik čiriških Adžemovića, o kome postoji čitav niz interesantnih kazivanja, po kojima je posjedovao neka nadnaravna svojstva. Adem je bio obučar, dobar majstor, a bio je i prilično imućan, a valjda i pobožan, tako da su se neki čudili zašto se on već ne odluči da ode na Hadž. Međutim, jednom, kada su iz Gračanice polazile hadžije na Čabu, Adem je učestvovao u njihovom ispraćaju, te se vratio kući i cijelo vrijeme do njih-

-
- 1 **Mahmud Traljić, In memoriam: hafiz Ibrahim Mehinagić, šerijatski sudac i glavni imam iz Gračanice, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, knj. VII-VIII, Sarajevo 1982., str. 178.**
 - 2 **Prema kazivanju Mehmedalije Trepanića (rođ. 1902.). Poznate su i neke predaje o nadnaravnim svojstvima mučnika Piskavice.**

vog povratka (nešto više od godine dana) živio uobičajenim životom u Gračanici, odlazio je u čaršiju, bavio se oko kuće, itd. Međutim, kada su se hadžije vratile, tvrdili su da su Adema vidjeli u Meki te da je i on obavio hadž, no zna se da za cijelo to vrijeme nigdje nije išao iz svog rodnog grada.

Adem je uskoro preselio na ahiret, a njegovi potomci su u to vrijeme boravili u ljetnoj kući na Lendićima, dok u njihovoj kući u Čirišu nije bilo nikoga. Međutim, ljudi su nekoliko večeri primjećivali kako u Ademovoj soba gori svjetlo, pa su se čudili, jer su znali da su Adžemovići na Lendićima, te da je kuća prazna i zaključana. Obavijestili su ih o tome, a ovi su provjerili i vidjeli da je kuća zaključana, te da niko nije u nju ulazio niti je mogao ući. No, svjetlo se opet pojavilo, i kada su to ispričali Arif-efendiji Mehinagiću, on im je savjetovao da uzmu ibrik sa vodom i leđen i da ga preko noći ostave u sobi u kojoj se javljalo svjetlo. Ovi tako i učinise, i kada su ujutro došli – ibrik je bio prazan, dok je voda bila u leđenu, kao da je neko uzimao abdest. Ponavljalo se to nekoliko noći zaredom, a kada se to počelo pričati po mahali, ljudi jednu noć više nisu vidjeli svjetlo u praznoj kući. Kada su ujutro vlasnici došli, vidjeli su da je sada ibrik sa vodom nedirnut, a iznad njega, na drvenom šišetu jasno se uočavalo udubljenje prema obrisima ljudske šake. Ta daska sa utisnutom šakom se i nakon rušenja stare kuće čuvala, a nestala je tokom Drugog svjetskog rata.

9. Mezarja u Čirišu

U Čirišu je ranije bilo nekoliko mezarja u koja su se sahranjivali umrli mahaljani. Uz samu Čirišku džamiju danas se nalazi harem manje površine. Kako se vidi sa austro-ugar-

skih katastarskih planova, njegova površina je ranije bila nešto veća nego danas. Tu se danas nalazi ukupno 36 nišanima obilježenih mezarova, od toga je 10 ženskih i 14 muških nišana, dok za još 12 nišana to nije moguće utvrditi jer su im vrhovi odbijeni, ili su sačuvani samo fragmenti. Nišani u ovom mezarju su u prilično lošem stanju, neki od njih su polomljeni, drugi su skoro potpuno utonuli u zemlju. Nekoliko nišana navodno je u novije vrijeme iskopao i odnio na otpad jedan od zakupaca trave iz harema, jer su mu smetali pri košenju. Nažalost, to je sudbina mnogih naših starih mezarluka. Onih nekoliko preostalih nišana pripada uobičajenom tipu, karakterističnom za vrijeme XVIII i XIX stoljeća. Muški uzglavni nišani su sa turbanima, a sa strane su isklesane sablje. Na tri uzglavna nišana sablje su isklesane na čeonj strani, gdje bi trebao da bude natpis, a ne na bočnoj kako je to uobičajeno. Natpisi se, inače, uočavaju na pet nišana, ali su vrlo teško čitljivi. Najstariji datirani natpis potječe iz S1168. (1755.) godine, na ženskom nišanu.

Ostali nišani su bez natpisa. Ispred samog ulaza u džamiju nalazi se jedan mezar oivičen klesanim kamenovima, ali na njemu danas nema nišana. Prema sjećanjima starijih mahaljana, tu je sahranjena majka hafiza Muhameda Šabića, supruga hafiza Mustafe Šabića. U ovom haremu je, prema kazivanjima, sahranjen i jedan od sinova hadži Ibrahima Šabića, po svemu sudeći Mula Adem ili Abdulah, jer su ostala dvojica sahranjeni u Šabuši.

Stariji stanovnici mahale su upamtili stare nišane i sa desne strane ceste u Gornjem Čiri-

šu, na mjestu gdje se danas nalaze porodične kuće Beganovića.¹

Ovo mezarje je bilo vrlo staro, vjerovatno potječe još iz XVII stoljeća, jer se to nekada vakufsko zemljište, na kome se ono nalazilo, nalazilo u privatnom vlasništvu još početkom austro-ugarske vlasti. Također, stariji mještani su upamtili nišane i u Donjem Čirišu, na mjestu gdje je danas kuća Adema Šabića. Tu je, prema sjećanjima, bio sahranjen Mula Mustafa Šabić, rodonačelnik većine današnjih Šabića.

Osim u spomenutim mahalskim mezarlicima, stanovnici Čiriša su se sahranjivali i na Režićima, a također i u mezarju Šabuša, koje je pripadalo vakufu Čiriške džamije, te u mezarju Mali režići, ispod Šabuše. U Šabuši se zapaža nekoliko starijih nadgrobnika, ali su oni danas skoro potpuno utonuli u zemlju. Interesantno je spomenuti da je, prema sjećanjima, starih nišana bilo i u njivi do Šabuše, također zvanj Režići kao i veliko groblje preko puta, gdje se danas ponovo počelo sahranjivati², te na mjestu gdje su danas porodične kuće Bečakčića.⁴

-
- 1 Kada je tu prije par godina vlasnik rušio staru podzidu, u njoj je pronašao i dva fragmenta nišana, od kojih je na jednom bila isklesana sablja.
 - 2 Te nadgrobnike je upamtio rahmetli Husein Šabić.